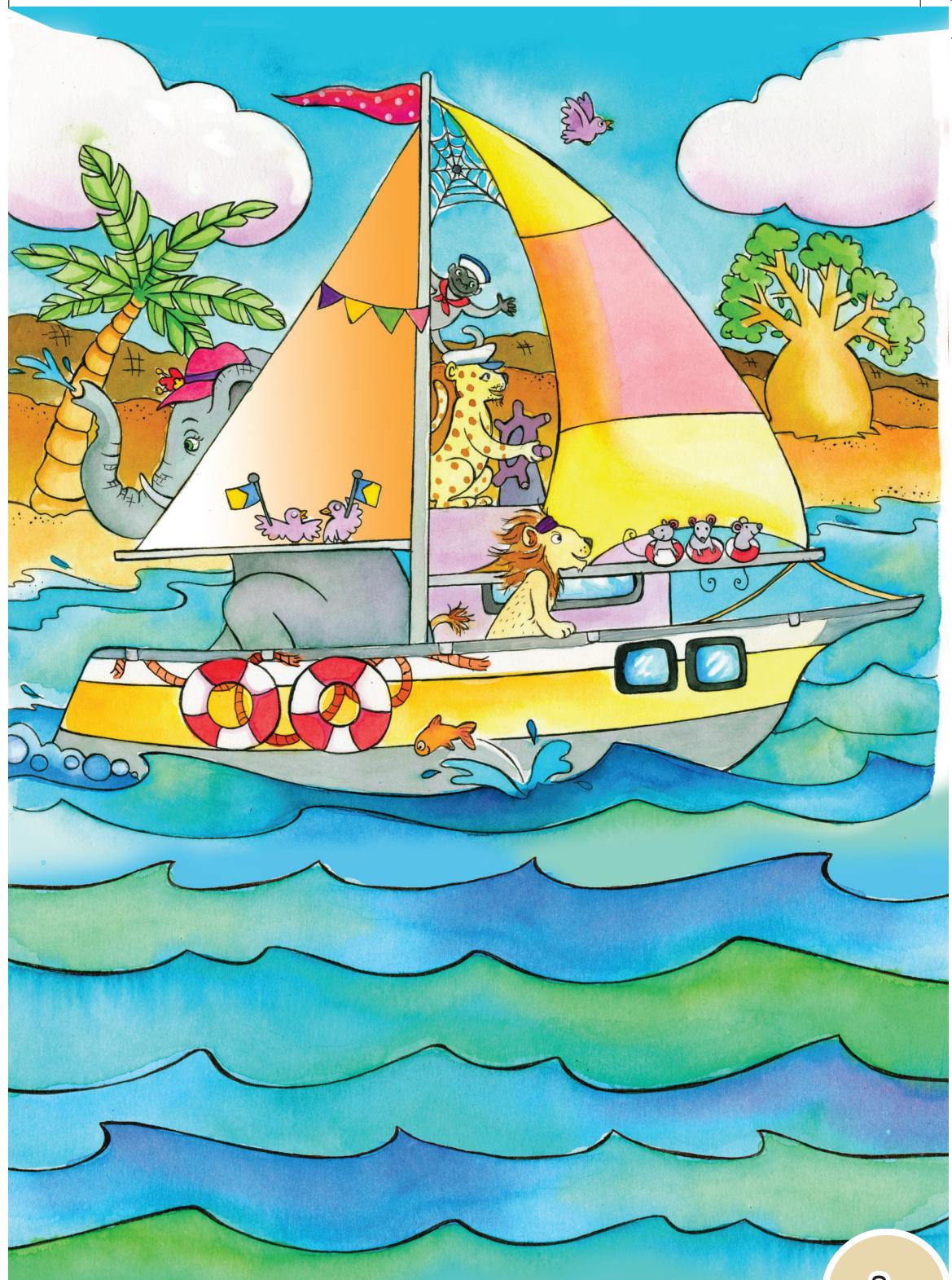

Phukha dzi ya Iwanzhe

Phukha dza daka, zwiñoni na
zwikhokhonono zwi no bva Afrika
zwo tama u tandula lifhasi. Zwa
humbulu u fara Iwendo nga
gungwa.

Zwo diphina kha maduvha a si
manzhi musi Iwendolunyanyuli
Iwazwo lu tshi thoma. Fhedzi nga
murahu ha maduvha a si manzhi
zwi thoma u pfa vhumvumvu na
tsemano dza vuwa.

Khokho Khokhonya na Livhalani
Liivha vha thoma u lwa. Musi
vha tshi khou vhumbulusana,
khokhonya ya phula buli kha
gungwa.

Madi a thoma u dzhena
gungwani. Buli lila la endelela
li tshi ya. Ha mbo thoma u
dzhena madi manzhi a tshi dadza
gungwa.

Zwipuka zwe vha zwi tshi khou
vhilahedzwa ngauri gungwa li nga
npela nahone zwa nga nwela
khothe.

"Nnñ! nnñ! nnñ!" Hu amba
Noñani Notshi, "Kha ri shume
rothe ri shate buli heli."

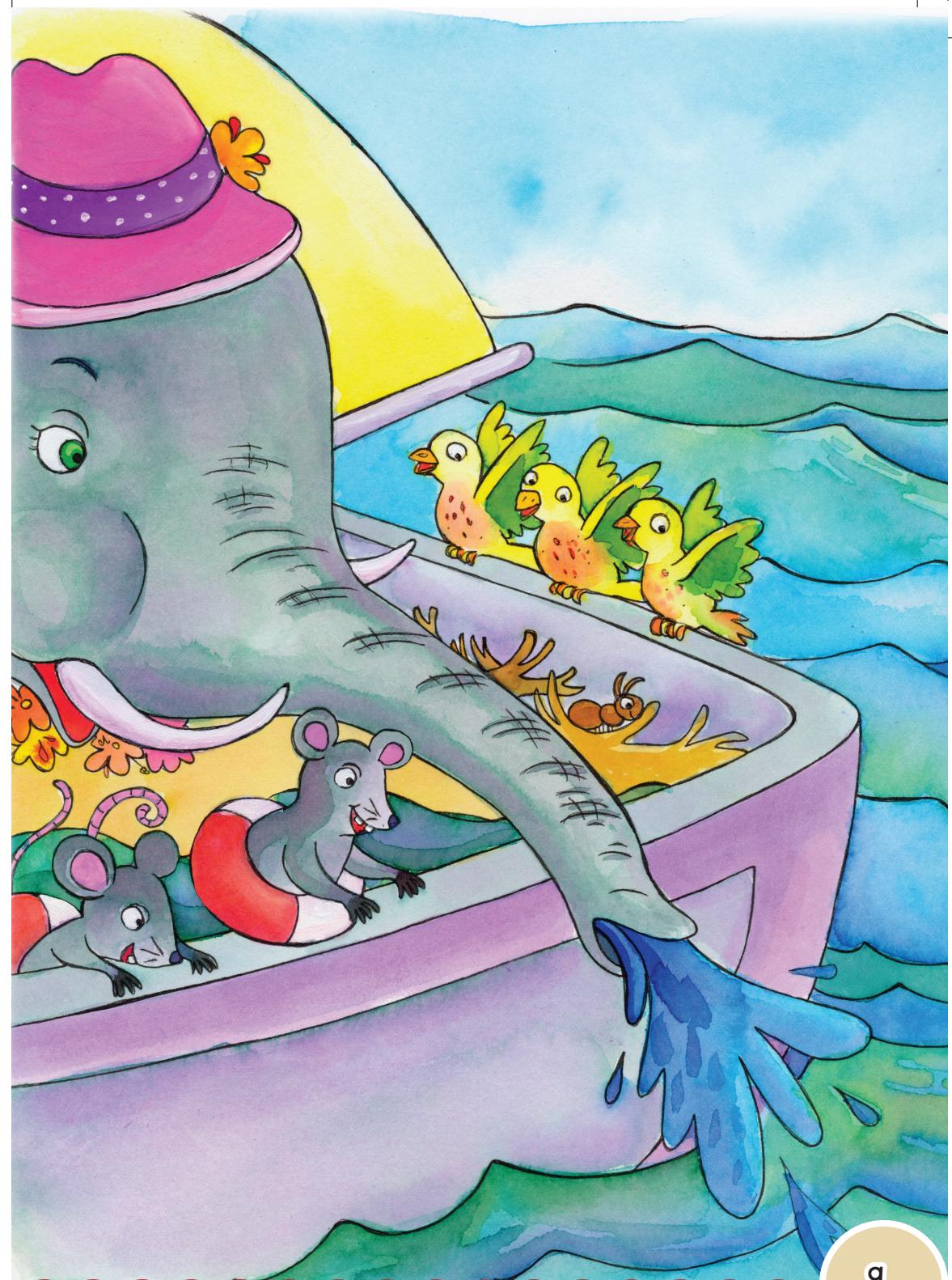
Nangoho zwipuka zwothe zwa
shuma zwothe zwi tshi lingedza u
shata ili buli.

"Phaaphaa! phaaphaa!
phaaphaa!" Ndi zwi^ŋoni zwi tshi
lingedza u papamalisa gungwa
nga u babamela nga phapha
dzazwo, fhedzi zwe vha zwi si na
maanda o linganaho.

Muzhou a lingedza u hoha madi
a tshi bva fhasifhasi gungwani a
tshi afafadzela nn̄da Iwanzheni.

Humbuu! Washaa! Humbuu!
Washaa!

Vhot̄hevhot̄he, hu tshi ri ḥotshi,
vhusunzi, mbevha na mabuvhi, vha
lingedza nga nungo dzot̄he na nga
kuhumbulele u shata buli ili.

Vha shumisa mudali wa buvhi,
phula ya ḥotshi na mutoli, fhedzi
zwe vhutoto.

Mađi a di endelela u dzhena
gungwani a sumbedza u gonya a
tshi ya afho ngomu.

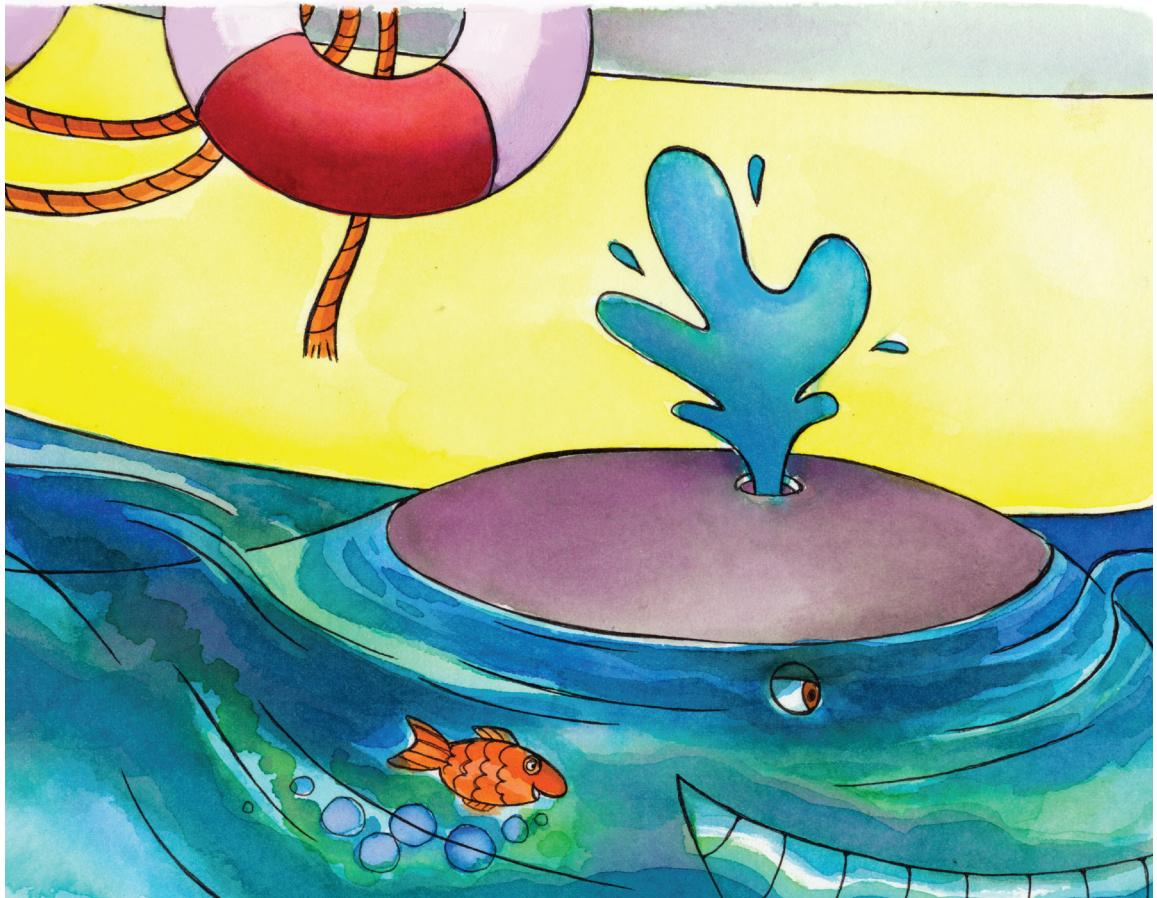
Nga itsho tshifhinga zwipuka zwe
no dzhenwa nga nyofho dza uri
ndi hone zwe nwela khothe.

Tshifhinga tshi tshee tshenetsho,
kukovhe kułuku kwa tala kwa
dzhena gungwani nga iło buli.

"Iwe kukovhe kułukułuku, naa u
nga ri thusavho?" vha vhudzisa
vho hanganea.

"Ee, hu si na na khakhathi," hu
amba kukovhe kułukułuku.

Kula kukovhe kwa mbo ya kwa
vhidza Vhambani Vhimbi. Vhimbi
a da a gogodedza muvhili wawe
muhuluhulu kha gungwa a tshi
pwanya buli lwe madi a si tsha kona
u dzhena gungwani.

Ndi fhalaha zwipuka zwi tshi vho
kona u shata lila buli zwavhudi hu
si tshe na madi ane a khou dzhena
gungwani.

Vhothe vha femuluwa vha thoma
u renda Vhambani Vhimbi.

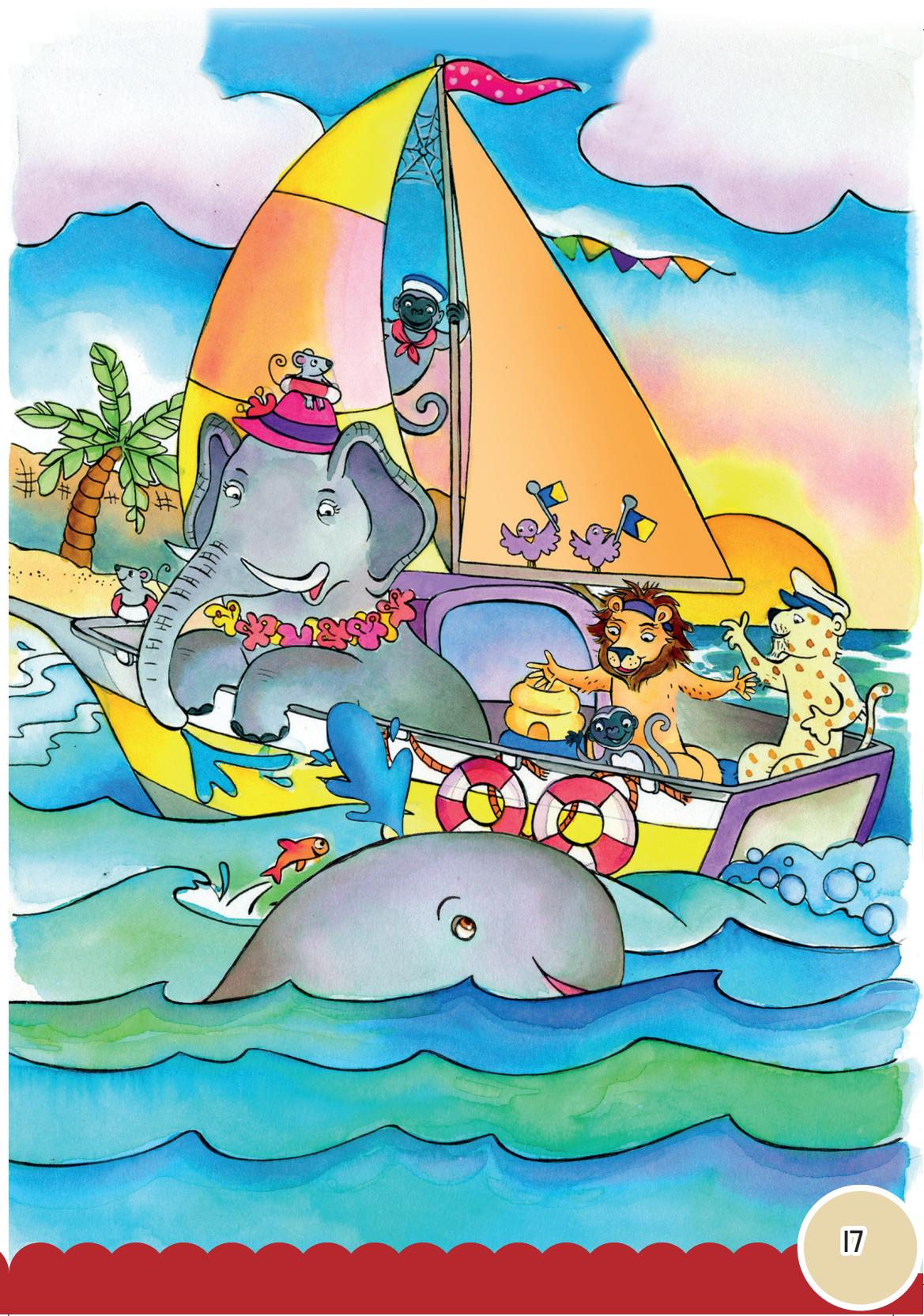

Thovhele Vho Ndau vha ri, "A u ri tshileli iwe kukovhe. Ri livhuha na Vhambani Vhimbi. No ri phulusa!"

Zwipuka zwa takala nga maanda ngauri lwendo lu do bvela phanda.

Vha pfana na u tendelana uri,
"Mutingati u disa tshanduko!"

U wo^{the} u kona zwituku, ri
vhanzhi ri phetha zwa u dala!

Imbani!

I a vhuya mulobilo!

I a vhuya mulobilo, kolongonya! kolongonya!

Mudalo wo swika.

Kolongonya! kolongonya!

Phukha khulu dzi na nyofho.

Kolongonya! kolongonya!

Gungwani dza dzhena nga luvhilo.

Kolongonya! kolongonya!

Dzi tshi dzhena dzi mbili, kolongonya! kolongonya!

Ndi muzhou na khangaruu.

Kolongonya! kolongonya!

I tshi vhuya mulobilo.

(Kha vha dzenise maipfi maswa vhudzuloni ha a re na muvhala afho nt̄ha.)

tharu	Ndi libu na lusunzi.
nna	Vho Mvuvhu who nonesa.
thanu	Dza mbo dzula nga mifuda.
rathi	Dza vutshela Vho Thoho.
sumbe	Nguluvhe ya hana u lilala.
malo	Tshibode tshi na thotho.
tahe	Dzi dzhena nga muduba.
fumi	Na tshinzemba tshi vhukati.

Tshirendo

Notshi

Iwe ḥnotshi! Vhuñambi hau ndo hu pfa.
U tshi monamona maluvhani.
Duvha ḥi bvisa mulomo ḥa vhuya ḥa suvhela,
U tshee wo futelela mushumoni.

Naho luvholela lwau lu tshi zazamela,
Mutoli wau u a ḥtapitela.
Phakho yau wo shatela nga phula,
U swikela mbava dzi tshi ḥda dza phula.

Ngoho i sa tendisei nga ha phukha

1

Ndohwana i mama musingo wayo i tshi itela u digeda.

2

Nkhwe dzi gidima nga luvhilo lu no fhira khilomitha dza 70 nga awara.

3

Mbumbulusamatoko dzi shumisa mulalavhungu sa khamphasi.

4

Phele dzi na vhushaka ha tsinisa na zwimange u fhira mmbwa.

5

Ndau dzi edela awara dza 20 nga duvha.

b

Thuđa i na lulimi lwa muvhala wa lutombo wo dombelaho lu re na vhulapfu ha 50 cm.

7

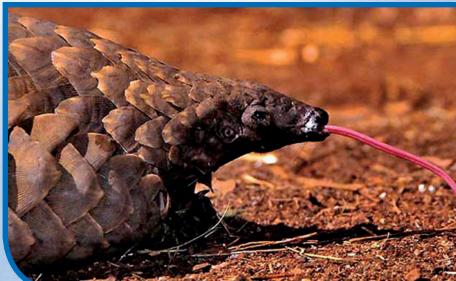
Vhułungu ha dyambila hu nga vhulaha vhanna vha fumimbili hu sa athu fhela awara nthihi.

8

Mvuvhu dzi anzela u tsireledza vhupo hadzo nahone ndi phukha dzi no ofhisia.

q

Khwara dzi na ndimi ndapfu dzi no namuwa. Musi lulimi lu si khou shumiswa, lu hwetedzelwa murahu khanani.

10

Ho no fhela miñwaha ya miliyoni dza 200 ngwena dzi tshi khou tshila fhano shangoni.

Nyito dza u vhala nga zwigwada

I

Vhalelani khonani yanu mafhungo aya.
Dovhani ni a vhale a tshi tevhekana nga ngona uri
a ni thuse u anetshela khonani yanu tshi $\ddot{t}$ ori itshi
hafhu.

1.	Kukovhe kwa mbo ya kwa vhidza Vhambani Vhimbi we a $\ddot{d}$ a a gogodedza muvhili wawe a $\ddot{d}$ a a a thivha ilo buli.
2.	Zwipuka zwe humbula u fara lwendo nga gungwa.
3.	Mabuvhi, mbevha na $\ddot{n}$ otshi na vhusunzi zwe lingedza u shata buli fhedzi zwa balelwa.
4.	Zwa vho pfa vhumvumvu lwe Khokho Khokhonya na Livhalani L $\ddot{i}$ vha vha vho thoma u lwa.
5.	Ndi honeha zwipuka zwi tshi vho kona u thivha $\ddot{l}$ ila buli.
6.	Khokho Khokhonya a phula buli kha gungwa.
7.	Zwipuka zw $\ddot{o}$ the zwa tendelana uri mutingati u $\ddot{d}$ isa tshanduko.
8.	Mad $\ddot{i}$ a thoma u dzhena gungwani nga buli ili.

2

Vhudzani khonani yanu uri tshitorori itshi ni a tshi takalela naa kana hai.

3

Itani nyito iyi.

- a. Nwalani ipfi la u thoma kha muduba muñwe na muñwe buguni yanu ya ndowedzo. Tevhedzani nga u nwalla maipfi a re kha muduba muñwe na muñwe a re na mutevhetsindo na ilo ipfi.

tala	pala	mala	rama	nala
semana	thusana	rumana	vhusana	buvhi

- b. Tshitorini itshi wanani maipfi a re na thalutshedzo nthihi na dici tevhelaho:

thivha

maanda

hulela

- c. Tshitorini itshi wanani maipfi a re na thalutshedzo dici no fhambana na dici tevhelaho:

dzhena

tendelani

ngomu

- d. Tshitorini itshi wanani maipfi a re na mibvumo i tevhelaho ni a nwalla:

aa

ou

mv

ngw

pw

nw

- e. Nwalani mutevhe wa zwipuka zwi re tshitorini itshi. Shumisani khoma kha u fhandza madzina azwo.

4

Fhindulani mbudziso dzi tevhelaho nga u tou amba na khonani yanu.

- Thoho ya tshitɔri itsi ndi ifhio?
- Vhaanewa vhahulwane tshitɔrini itsi ndi vhonnyi?
- Ndi nga mini zwipuka zwo sumbedza u dinalea?
- Ni vhone u nga ho vha hu tshi ðo vha ho bvelela mini arali kukovhe ku si swike afho fhethu?
- Pfunzo ya itsi tshitɔri ndi ifhio?

5

Ñwalululani itsi tshitɔri nga maipfi anu ni tshi shumisa ndongazwiga dzo teaho. (Pharagirafu nthihi ya mafhungo a no swika mat̄anu)

6

Buguni yanu ya ndowedzo, ñwalani thai nga tshinwe tsha zwipuka zwe zwa buliwa ni i vhalele khonani yanu.

Tsumbo ya thai:

Lukanda Iwanga ndi ludala nahone lu a suvha.

Ndi na milenzhe miñga nahone ñayo dzanga dzi nga lubuvhi.

Ndi ïa zwikhokhonono na vhukozhana.

Ndi a kona u veka fhasifhasi madini na
u thamuwa nn̄da mavuni.

Ndi nñe... ?

